

373.3(07)

B 43

Міністерство освіти України
Інститут змісту і методів навчання
Криворізький державний педагогічний інститут

**ВИКЛАДАННЯ І ВИХОВАННЯ
В ПОЧАТКОВИХ КЛАСАХ НАЦІОНАЛЬНОЇ ШКОЛИ**

Навчальний посібник

В и п у с к 3

Київ - 1998

РОБОТА НАД СЛОВОМ ПІД ЧАС НАПИСАННЯ ПЕРЕКАЗІВ.

/ В. П. С а в и ц ь к а /

Розвиток усного і писемного мовлення школярів – це провідний принцип шкільної програми з мови. Перекази, усні й письмові, належать до найбільш поширених видів роботи з розвитку зв'язного мовлення учнів у школі. На основі переказу школяр учиться "говорити на тему", доносячи до слухача або читача основну думку, набуває уміння за допомогою засобів мовлення висловлювати своє ставлення до предметів і явищ навколишньої дійсності.

Завдання вчителя – привчити дітей у процесі зв'язного викладу думок дотримуватися логічно-композиційної послідовності. Зв'язне мовлення у своїх розвинених формах потребує підготовки, яка полягає у попередньому продумуванні його змісту, чіткому плануванні та відповідному словесному оформленні. Слід також наголосити, що переказ, як і диктант, дає можливість перевірити знання орфографії та пунктуації, а також рівень розвитку зв'язного мовлення, вміння самостійно за сюжетом, канвою будувати свій суцільний текст, перевірити словниковий запас, фразотворення, побудову речень.

У діючих програмах з рідної мови у початкових класах перекази і твори названі основними видами робіт з розвитку зв'язного писемного мовлення.

Рівноманітна робота над словом, словосполученням, реченням, зв'язним текстом допомагає дітям збагатити їх словниковий запас.

Проілюструвати таку методичну роботу для учнів 4 класу можна на основі кількох запропонованих текстів. Детальний переказ передбачає передачу змісту прослуханого й прочитаного близько до тексту із збереженням його структурних і лексичних особливостей. Він збагачує мовлення дітей словами і зворотами,

образними висловами. Тому тексти для таких переказів мають бути невеличкі за розміром, цікаві, як правило, сюжетні, довершені за мовним оформленням і змістом.

Наприклад:

Січовий козак Ріг.

Давно це було. В ті часи, коли гриміла слава про Січ. Били козаки турків, захищали південні рубежі країни від ворогів. А приходила старість – оселялися в широких степах південних.

Ось так на схилі літ хоробрий козак-січовик на прізвище Ріг облюбував місце для своєї оселі. Це якраз там, де в Інгулець впадає Саксагань. Став господарювати. В бою з бусурманами позбувся козак правого ока. Прозвали його в народі "Кривим". Бувало, повертаються козаки з Криму з сіллю і завертають на відпочинок до Кривого Рога.

Ішли роки. Навколо хутора козака Рога почали виростати нові оселі. Згодом тут виросло ціле село. Не стало старого козака, а назва залишилася – Кривий Ріг.

Робота над текстом.

1. Про які часи розповідається у тексті?
2. Де відбувалися події?
3. Чому козак-січовик отримав назву Кривий Ріг?
4. На березі яких річок побудував він свою оселю?
5. Чому наше місто називається Кривий Ріг? Підтвердіть це словами тексту?

Лексичні вправи.

1. До якого типу мовлення належить текст?
2. З'ясуйте, як ви розумієте значення слів: козаки, оселя, рубежі, бусурмани, хутір.
3. До слів оселя, облюбував, захищати, рубежі, оселятися, позбувся доберіть слова, близькі за значенням.

мив, то частував горілкою усіх із баранячого рога. Сам припадав на одну ногу. Кривим, значить, був.

Сподобалося в нього чумакам, і вони щоразу, коли проїздили повз село, завертали до Кривого Рога. Так і закріпилася назва за селом, яке дало початок великому місту.

(Із легенди).

Бесіда з класом і складання плану.

1. Про які часи розповідається у тексті? Як ви про це здогадалися?
2. Про що розповідається у другому абзаці? Яку назву йому можна дати? У якому реченні висловлена основна думка розповіді?
3. Чому оповідання назване "Спритний корчмар"? Дайте іншу назву.
4. Продовжіть думку речення "...яке дало початок великому місту".

Лексичні вправи.

1. З'ясуйте лексичне значення слів: метикуватий, корчма, частував, припадати, завертати. Як ще можна сказати?
2. Поясніть, як ви розумієте вислови: "чумацькі часи", "мальовниче балка", "звів корчму", "на злитті двох рік", "припадав на одну ногу", "закріпилася назва за селом", "не встиг розжитися".
3. До слів мальовниче, невеличке, метикуватий, великий доберіть і слова, близькі за значенням. Яким іншими синонімічними словами можна замінити слова повз, хазяїн?

Граматичні завдання:

1. Звірте за орфографічним словником правопис слів: злитті, проїжджі, розжитися, проїздили.
- З а в д а н н я :** Придумайте кінцівку. Напишіть творчий переказ.

Отже, виконуючи з учнями різні види підготовчих вправ до написання переказів різних видів, учитель поповнює словниковий запас дітей, збуджує у визначеному руслі думки і почуття, розвиває мовлення, привчає дотримуватися орфографічних правил.

1. Поясніть значення висловів "гриміла слава про Січ", "приходила старість", "на схилі літ", "позбувся правого ока", прозвали його в народі "Кривим".
2. Чи однакове значення слова "виростати" у словосполученнях: виростають діти, виростають села?
3. Знайдіть у тексті слова, які можна було б замінити цими словами втратити, обороняти, поселилися, заїжджають.

Граматичні вправи.

1. Чому подані слова пишуться з великої букви?
Україна, Інгулець, Саксагань, Кривий Ріг.
 2. Поясніть правопис слів південні, прізвище, сіллю.
- З а в д а н н я :** Написати детальний переказ.

Творчий переказ включає в собі творчі елементи. Особливість творчого переказу полягає в тому, що учень поряд з викладом змісту тексту може вносити певні свої зміни і доповнення. Ці домисли повинні органічно зливатися із змістом тексту. Це може бути:

- придумання вступу чи кінцівки;
- додавання висновків до переказуваного тексту;
- написання переказу за поданим сюжетом, за початком розповіді, за її закінченням;
- вставка описів предметів, явищ, подій;
- введення нових дійових осіб, характеристик;

Наприклад:

Спритний корчмар.

Було це за чумацьких часів. Везли чумаки сіль з Криму. І пролягав їх шлях повз невелике село, що заховалося в мальовничій балці на злитті двох рік.

Один метикуватий господар звів при виїзді до села корчмар. Там проїжджі частенько вечеряли. На посуд корчмар ще не встиг розжи-